

УДК 327.56 + 327.7 (6-011 + 6-013)

ПРОБЛЕМА ДАРФУРУ КРИЗЬ ПРИЗМУ РЕАКЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ РЕГІОНУ НА РІШЕННЯ МКС

Черкас Б.

*аспірант кафедри країнознавства
Інституту міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Эта статья освещает реакцию Африканского союза, Лиги арабских государств, других международных организаций региона и их стран-участниц на решение МУС об аресте президента Судана Омара аль-Башира. Решение суда не только повлияло на процесс мирного урегулирования конфликта в Дарфуре, но и поделило международное сообщество на сторонников и противников решения МУС.

This article covers the reaction of the African Union, Arab League and other international organizations in the region and its member countries on the ICC's decision regarding the arrest of the President of Sudan Omar al-Bashir. The Court's decision not only affected the process of peaceful resolution of the conflict in Darfur, but also divided the international community on supporters and opponents of the ICC's decision.

Ця стаття висвітлює реакцію Африканського Союзу, Ліги арабських держав, інших міжнародних організацій регіону та їх країн-учасниць на рішення МКС про арешт президента Судану Омара аль-Башира. Рішення Суду не лише вплинуло на процес мирного врегулювання конфлікту в Дарфурі, а й поділило міжнародну спільноту на прихильників і противників рішення МКС.

Ключові слова: Дарфур, МКС, Африканський Союз, аль-Башир, Судан.

Актуальність

Актуальність теми статті пояснюється фактичною нерозробленістю Дарфурської кризи та регіону Великого Африканського Рогу в цілому у вітчизняній політичній науці. За визнанням Організації Об'єднаних Націй (ООН), війна, яка триває у Дарфурі, є найбільшою гуманітарною катастрофою у світі. Саме через свій розмах конфлікт у цій західній частині Судану прикував увагу міжнародної спільноти до проблеми встановлення миру в Дарфурі.

Мета та завдання дослідження

У дослідженні автор ставить перед собою завдання розглянути рішення МКС про арешт Омара аль-Башира, висвітлити реакцію на нього з боку міжнародних організацій регіону та їх країн-учасниць і проаналізувати причини їх підтримки президента Судану. Для виконання поставлених завдань автор використовує історичний, інституціональний і системний методи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема Дарфурського мирного врегулювання висвітлена у працях західних науковців, переважно зі США та Європи, а також дослідників з Африки. Зокрема, необхідно відзначити книгу Девіда Хоїла "Darfur in Perspective" [1], в якій ґрунтовно викладено місце Дарфуру в політичній системі Судану та наведено дані про діяльність повстанських угруповань у цьому регіоні. Також необхідно відзначити працю одного з кращих експертів з питань міжнародних відносин у Африці Махмуда Мамдани "Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror" [5]. У статті було використано аналітичні матеріали з провідних світових часописів з міжнародних відносин і наукових установ. Зокрема, важливими для розуміння сутності Дарфурської кризи є аналітичні матеріали Міжнародної кризової групи, Інституту Африки РАН, Інституту миру США та Ради з міжнародних відносин США.

Основний зміст статті

Президент Судану обвинувачується у тому, що він "персонально інструктував" свої війська знищувати три етнічні групи в Дарфурі, а саме – фури, масаліти і загава. На думку прокурора, мотиви аль-Башира були радше політичними, а його ціллю був геноцид, оскільки президент Судану наказав своїй армії не залишати поранених і не брати заручників. Обвинувачення було висунуте проти аль-Башира, як президента Судану, як лідера правлячої партії Національний конгрес і як верховного головнокомандувача збройних сил Судану. [2, с. 5]

Президент аль-Башир висловив своє обурення ще за день до виголошення вироку МКС, наперед передбачивши його зміст, і порадив суддям "з'їсти це рішення". [3] У знак незгоди з суддями аль-Башир відвідав три дарфурські штати та виступив на мітингах на його підтримку. На кожному з них він переконував народ Судану, що міжнародна спільнота продовжує шукати нагоди, щоб змінити владу в країні.

Після оголошення МКС свого вироку президент Судану одразу почав пошук союзників у Африці, Азії та арабському світі. Тому на Близькому Сході та в Африці склався консенсус з підтримки Омара аль-Башира, як жертви злочинних намірів Заходу.

Головним аргументом підтримки є неповага до суверенітету Судану, висловлена рішенням суду. Чимало країн фактично повторюють позицію аль-Башира про те, що МКС – це лише механізм неоколоніальної політики, що застосовується Заходом проти вільних і незалежних країн, а також – інструмент імперіалістів, які домагаються суданської нафти, газу та інших ресурсів. [4] При цьому

наголошується, що акт обвинувачення завдасть шкоди мирним зусиллям у Дарфурі та дестабілізує всю країну.

Противники рішення дорікають суду, що той однобоко сприймає події у Дарфурі й не звертає уваги на численні злочини, вчинені повстанцями. Втім, необхідно відзначити, що у листопаді 2008 р. прокурор висунув обвинувачення одразу трьом командирам повстанців за вчинену ними протягом Рамадану, у вересні 2007 р., атаку на неозброєних миротворців у м. Хасканіта, що у Південному Дарфурі, внаслідок чого 12 з них загинули. У лютому 2009 р. прокурор повідомив суд про те, що троє командирів повстанців заявили, що вони готові добровільно з'явитися для надання показів. Суд видав виклик одному з них – Бахару Ідріссі Абу Гарда, який належить до племені загава. На першому слуханні він доводив свою непричетність до злочинів і слухання було перенесено на пізніший термін.

Колишній спецпосланник США в Судані Ендрю Націос на засіданні Комітету у закордонних справах Сенату США 11 квітня 2007 р. доповідав, що уряд втратив контроль на значній території Дарфуру, і частина злочинів, зокрема, зґвалтувань, вчиняються повстанцями проти їхніх же етнічних груп. Він зазначив, що йому відома інформація про те, що подібні злочини відбуваються у таборах для біженців, що контролюються повстанцями, не лише на території Дарфуру, а й у Республіці Чад. [5, с. 272]

Багато можновладців із тих держав, які активно критикують рішення МКС про арешт президента Судану, побоюються правового прецеденту, іншими словами, ними керує інстинкт самозбереження. Саудівська Аравія навіть пообіцяла “захищати Судан у всьому, що може загрожувати його суверенітету та територіальній цілісності”. Сирія наголосила на “очевидному втручанні у внутрішні справи та порушенні суверенітету Судану”. [4] Про своє невдоволення рішенням МКС заявили також Китай, Ліга арабських держав (ЛАД), Африканський Союз (АС) та Організація ісламської конференції (ОІК). А Єгипет висловив ініціативу відкласти це питання на рік, щоб дати змогу завершити мирний процес у Дарфурі.

Найближчі союзники Судану – АС та ЛАД – висловили дипломатичну підтримку, поставили під сумнів своєчасність і стиль видачі ордеру на арешт аль-Башира та заявили про необхідність призупинення справи. Необхідно зазначити, що призупинення або відтермінування справи передбачене статтею 16 Римського статуту. По процедурі, Рада Безпеки ООН (РБ ООН), згідно з VII главою Статуту ООН, звертається до МКС з проханням призупинити ту чи іншу справу, і суд зобов'язується не проводити будь-які дії з розслідування або кримінального переслідування протягом 12 місяців. [6] Хоча, на думку М. Мамдані, виникає парадокс, коли країна, що є постійним членом РБ ООН, яка не підписала чи не ратифікувала Римський статут, користуючись угодою про створення МКС, має право відмінити рішення цього суду. [5, с. 286]

АС і ЛАД не заперечують існування МКС, але закликають використовувати лише законні інструменти для подолання беззаконня в Судані. [2, с. 15] ЛАД була першою, хто закликав РБ ООН призупинити діяльність МКС по справі аль-Башира. На позачерговій сесії ЛАД, яка відбулася 19 липня 2008 р., Судан публічно розкритикував рішення прокурора МКС. У серпні того ж року до Судану з візитом прибув Генеральний секретар ЛАД Амр Муса й запропонував заснувати спеціальний змішаний суд, до якого б увійшли міжнародні та суданські судді, спостерігачі ЛАД і АС для розслідування військових злочинів у Дарфурі.

На позачерговій сесії АС, яка відбулася 28 липня 2008 р., Рада миру та безпеки організації звернулася до РБ ООН з проханням призупинити справу аль-Башира. Голова Комісії АС, колишній міністр закордонних справ Габону, Жан Пінґ (Jean Ping), під час свого візиту до Судану в серпні 2008 р. висловив переконання, що призупинення справи аль-Башира повинне відбуватися одночасно з заснуванням механізму відновлення відповідальності в Дарфурі.

У вересні 2008 р. Судан надав Раді миру й безпеки АС доповідь щодо прогресу в багатьох сферах, включно з впровадженням Всесторонньої мирної угоди та Дарфурського мирного договору, розгортанням змішаної операції Африканського Союзу й ООН у Дарфурі (ЮНАМІД), гуманітарною ситуацією та з правами людини, безнаказністю в Дарфурі, а також з відносинами із Чадом. Рада миру й безпеки АС надіслала доповідь разом із листом підтримки від Голови Комісії АС Ж. Пінґа до членів РБ ООН як доказ того, що документ показує готовність Судану продовжувати співробітництво в галузі миру й безпеки. Однак, ініціатива призупинення справи аль-Башира не отримала підтримку в членів РБ ООН.

У лютому 2009 р. на саміті АС в Аддис-Абебі Виконавча Рада й окремі африканські лідери поновили свою підтримку призупиненню справи аль-Башира на один рік водночас очікуючи від Судану вирішення Дарфурської кризи та подолання беззаконня у цьому регіоні. На цьому саміті Виконавча Рада уповноважила Табо Мбеки (Thabo Mbeki), колишнього президента ПАР, очолити Групу фахівців високого рівня АС з Дарфуру (AU High-Level Panel on Darfur – AUPD). Цю Групу створено з метою вироблення рекомендацій для досягнення примирення та верховенства права в Дарфурі. До складу Групи окрім Т. Мбеки увійшли: колишній президент Нігерії Альхаджи Абдусаламі Абубакар (Alhaji Abdusalam Abubakar), колишній президент Бурунді П'єр Буйоя (Pierre Buyoya), колишній державний секретар Нігерії Альхаджи Кабір Абдулфатаї (Alhaji Kabir Abdulfatai), професор Жан Еммануель Понді (Jean Emmanuel Pondi) з Камерунського міжнародного інституту, суддя Флоренс Ндепеле Мwachанде Мумба (Florence Ndepele Mwachande Mumba) з Верховного суду Замбії, суддя Майте Ареф Мохамед Ареф (Maitre Aref Mohamed Aref) з Джібуті, професор Салахеддін Мохмуд Фавзі Амер (Salaheddine

Mohmoud Fawzy Amer) з Національної ради з прав людини Ефіопії та професор Тіанджана Малува (Tiyanjana Maluwa), декан одного з американських університетів. [2, с. 16] Учасники Групи відвідали Дарфур у березні та травні 2009 р., зустрічалися з високопосадовцями в Хартумі, мали зустрічі з політичними партіями, представниками неурядових організацій (НУО), а також з прокурором МКС.

На саміті АС у Лівії прийнято більш рішуче рішення – бойкотувати виконання вироку про арешт аль-Башира на всьому континенті та захищати його від судового переслідування. Необхідно зазначити, що цьому рішенням чинили спротив Уганда, Чад і Ботсвана.

Офіційний Хартум сподівався, що на міністерській зустрічі в Аддис-Абебі у червні 2009 р. частина держав-членів АС відкликать свої підписи під Римським статуттом. Це був би серйозний крок до підризу становища МКС, оскільки африканські країни є найчисельнішою групою держав-учасниць угоди. У червні 2009 р. на черговому саміті АС в Аддис-Абебі Сенегал, Джибуті та Коморські острови пригрозили відкликати свої підписи під Римським статуттом. Проте, більшість країн і Голова Комісії АС Жан Пінг підтвердили зобов'язання протистояти проявам геноциду, військових злочинів та злочинів проти людства й підтримали факт існування МКС. У той же час, рішення МКС проти аль-Башира було вкотре розкритиковане як непродуктивне, несвоєчасне й таке, що ускладнює й так непрості дипломатичні зусилля з урегулювання Дарфурської кризи, вкотре закликавши РБ ООН призупинити згаданий вирок суду. [2, с. 27]

ОІК на своїй позачерговій сесії 4 серпня 2008 р. у Дждді розкритикувала ордер на арешт як “невиправданий і неприйнятний” та висловила занепокоєння з приводу впливу на мирні переговори. Цього ж року віце-президент Судану Алі Осман Мухаммед Тага (Ali Osman Mohammed Taha) отримав підтримку в 77 нейтральних держав і групи країн Африки, Карибського басейну та Тихоокеанського регіону (країни АКТ).

Незважаючи на ордер МКС і, здавалося б, невізний статус, Президент Судану аль-Башир почав ще активніше вирушати в закордонні поїздки. Перш за все, він відвідав сусідні з Суданом країни. Так, у кінці березня 2009 р. президент упродовж тижня здійснив візити до одразу трьох сусідніх держав – Єгипту, Еритреї та Ефіопії на їхнє запрошення обговорити крок МКС.

Згідно з аналітиком каїрського Центру політичних і стратегічних досліджень “Аграм” Діаа Рашваном (Diaa Rashwan), відносини з Суданом у контексті рішення МКС є питанням національної безпеки Єгипту, і воно не змінюватиметься залежно від позицій США та Європи. Запрошенням аль-Баширу відвідати Каїр Єгипет хотів показати, що він не підтримує політику офіційного Вашингтону та його європейських союзників щодо Судану. [7]

29 березня 2009 р. аль-Башир відвідав саміт ЛАД, що проходив у Катарі, а також встиг з'їздити на паломництво до Мекки. Абдель-Барі Атван (Abdel-Bari Atwan), редактор видання “Аль-Кудс аль-Арабі”, висловив думку, що арабські країни, близькі до США, були менш прихильні до приїзду аль-Башира на саміт, незважаючи на висловлену йому підтримку в місті Доха. [8] Тому, на його переконання, саміт був скоріше фасадом зображуваної єдності.

У м. Доха тоді ж відбувся й Арабсько-Південноамериканський саміт, на якому президенту Судану була надана підтримка з боку більшості держав-учасниць проти вироку МКС. Щодо саміту, то він набув яскраво вираженого антиамериканського забарвлення, тому країни-союзниці США як, наприклад, Саудівська Аравія та Йорданія, достроково його залишили. [9] Всі візити аль-Башира за кордон показують відсутність можливостей у МКС заарештувати його.

Підтримці аль-Башира сприяла човникова дипломатія Судану, який прагнув не лише знайти підтримку третіх країн, а й використати її для впливу на РБ ООН, щоб вона, згідно зі своїми повноваженнями, відмінила згадане рішення МКС. Однак, цього не відбулося і Судан втратив інтерес до переговорів з приводу врегулювання Дарфурського конфлікту.

Тим не менше, Дарфурська криза залишається не менш гострою проблемою і для африканських держав. Глибокі розбіжності серед них з приводу конфлікту в Дарфурі виявилися ще на саміті Асамблеї АС протягом 23 – 24 січня 2006 р., що проходив у Хартумі, коли можливість переходу головування в АС до Судану ледь не призвела до відкритого конфлікту серед країн-членів організації. Основну підтримку аль-Баширу тоді висловили арабські країни Північної Африки, тоді як значна кількість держав Тропічної Африки виступили проти президента Судану. Конфлікт вирішили, признавши Головою АС президента Республіки Конго Деніса Сассу-Нгессо, а аль-Баширу пообіцяли головування пізніше. [10, с. 122]

Суттєвого успіху в процесі врегулювання Дарфурської кризи досяг Катар. 4 вересня 2008 р. на саміті з Францією, Туреччиною та Сирією Катар оголосив про своє бажання підтримати мирний процес у Дарфурі. Офіційний Париж повністю підтримав катарську ініціативу й уже через два тижні катарські посадовці в Хартумі обговорювали умови призупинення справи аль-Башира. На початку грудня 2008 р. Рух за справедливість і рівність (ДжЕМ), очолюваний Халілем Ібрагімом, погодився співпрацювати з ініціативою Катару. Суданська визвольна армія (СЛА) аль-Нура бойкотувала мирні переговори, наполягаючи на тому, що спершу суданська влада має роззброїти джанджавідів, припинити беззаконня та відшкодувати збитки тимчасово переміщеним особам.

У лютому 2009 р. у присутності посередника від ООН і АС Джібрілла Бассоле (Djibrill Bassolé) уряд Судану та ДжЕМ провели ряд зустрічей у м. Доха й підписали “Угоду доброї волі та побудови довіри”, а також домовилися обговорити деталі рамкової угоди на переговорах не пізніше, ніж за три місяці.

Цього ж місяця ДжЕМ передав 38 заручників Міжнародному комітету Червоного Хреста, а президент аль-Башир видав наказ відпустити 24 в'язня ДжЕМ.

Як тільки МКС виніс рішення про арешт президента Судану, ДжЕМ, одне з двох найбільших дарфурських повстанських угруповань, відмовився брати участь у мирних переговорах з урядом доки той не дозволить міжнародним гуманітарним НУО повернутися до регіону. Тобто, фактично, мирну угоду, яку було підписано в місті Доха в середині лютого 2009 р., між владою Судану та Рухом за справедливість і рівність, знівельовано. Весь мирний процес зі встановлення миру в Дарфурі було поставлено під загрозу.

Тоді, Єгипет виступив з ініціативою скликання міжнародної конференції для поновлення мирного процесу в Дарфурі та обговорення усіх складних питань, включно з вироком МКС про арешт аль-Башира. Однак, Судан відкинув обидві ініціативи Єгипту. У березні 2009 р. впливова в арабському світі єгипетська газета "Asharq al-Awsat" припустила, що непримиренна позиція офіційного Хартуму може призвести до ізоляції Судану серед арабських країн, а аль-Башир – повторити долю Саддама Хусейна. [2, с. 21]

На мою думку, саме зростаюча критика на адресу аль-Башира й політики офіційного Хартуму в арабському світі, зокрема, та загалом на міжнародній арені примусила президента Судану повернутися до катарської мирної ініціативи. Переговори з ДжЕМ у м. Доха відновилися 28 квітня 2009 р. за сприяння нового спеціального посланника США в Судані, Скотта Грейшона (Scott Gration). Однак, перемовини зайшли в глухий кут, оскільки сторони першочерговими для обговорення бачили різні питання. Уряд Судану наполягав на тому, що спершу потрібно звільнити заручників, а ДжЕМ бажав переглянути втілення січневої угоди, а саме – звільнення заручників війни та повернення гуманітарних організацій до Дарфуру.

Більше того, офіційний Хартум засудив до виконання смертного вироку деяких заручників війни. Через ці розбіжності 17 травня 2009 р. повстанці ДжЕМ перейшли кордон між Суданом і Чадом, де вони також переховуються від суданських збройних сил, й напали на військові частини у Північному Дарфурі, захопили міста Карной та Умм Бару, утримуючи їх декілька днів і взяли в заручники 30 солдат.

Висновки та рекомендації

На думку автора, не можна не погодитися з професором Карімом Макдісі (Karim Makdisi), який викладає міжнародні відносини в Американському університеті в Бейруті, в тому що, якщо міжнародні принципи застосовуються вибірково, то вони виглядають як цілком політичні інтриги, - правосуддя переможців. [4] Тому, цілком зрозуміло, чому рішення МКС зазнало стільки критики та несприйняття на Близькому Сході, в Африці й Азії. Щоб довести незаангажованість Суду, необхідно розслідувати злочини проти людства не лише вчинені авторитарними лідерами, а докладати зусиль задля недопущення цього явища погортів.

Отже, як було доведено автором статті, рішення МКС розділило міжнародну спільноту на прихильників арешту президента Судану аль-Башира (Франція, Велика Британія) та противників (АС, ЛАД, ОІК, КНР і РФ).

Література

1. Hoile, David. Darfur in Perspective. – London: The European-Sudanese Public Affairs Council, T J International Ltd, Padstow, Cornwall, UK, 2005. – 278 p.
2. Sudan: Justice, Peace and the ICC // Africa Report No 152. – Nairobi/Brussels: International Crisis Group. – July 17, 2009. – 36 p.
3. El-Kaissouni, Aziz. Sudan president tells court to "eat" expected warrant // Reuters. – March 03, 2009. – Режим доступу: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/L3346548.htm>
4. Lyon, Alistair. Analysis - Sudan's Bashir viewed in Mideast as victim of West // Reuters. – March 16, 2009. – Режим доступу: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/LE618826.htm>
5. Mamdani, Mahmood. Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror. – Cape Town: HSBC Press, 2009. – 398 p.
6. Римский статут Международного уголовного суда. – С. 13. // – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/140178/Rome_Statute_Russian.pdf
7. Johnston, Cynthia. Sudan's Bashir visits Egypt despite ICC warrant // Reuters. – March 25, 2009. – Режим доступу: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/LP326497.htm>
8. Hammond, Andrew. ANALYSIS-Arab rifts remain after 'reconciliation' summit // Reuters. – March 31, 2009. – Режим доступу: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/LV951190.htm>
9. Indict Bush not Bashir, Chavez says at Arab summit // Reuters. – March 31, 2009. – Режим доступу: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/LV697382.htm>
10. Усов В.А. Кризисы в Судане (Дарфур) и Сомали и позиция России / Российско-африканские отношения и образ России в Африке. Сборник статей. – М.: Институт Африки РАН, 2007. – 141 с.